

гірничорудної промисловості Кривбасу): автореф. дис. канд. екон. наук: 08.06.04/ Київський нац. економічний університет. — Київ, 2003. — 14 с.

12. Познаховський В. А. Облік та аналіз оборотних активів господарських товариств: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.06.04/ Тернопільська академія народного господарства. — Тернопіль, 2005. — 21 с.

13. Тігаренко Г. Б. Концептуальні підходи до визначення поняття «оборотні активи» в бухгалтерському обліку та аудиті // Бізнес – навігатор. — 2008. — №1 (14). — С. 32 – 38.

14. Карбовник А. М. Управління оборотними активами промислових підприємств (на прикладі поліграфії України): автореф. дис. канд. екон. наук: 08.02.03 / Львівський Національний університет імені Івана Франка. — Львів, 2001. — 16 с.

15. Маргасова В. Г. Управління оборотним капіталом та оцінка його впливу на фінансовий стан підприємств (на базі харчової промисловості Чернігівського регіону): автореф. дис. канд. екон. наук: 08.04.01 / Національна академія державної податкової служби України. — Ірпінь, 2005. — 19 с.

16. Калабухова С. В. Аналіз і управління оборотним капіталом підприємства (на матеріалах сервісних підприємств агропромислового комплексу Івано-Франківської області): автореф. дис. канд. екон. наук: 08.06.04 / 08.06.04/ Київський національний економічний університет. — Київ, 1999. — 14 с. — укр.

17. Дропа Я. Б. Організація управління оборотним капіталом промислових підприємств України: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.02.03 / Львів. нац. ун-т ім. І.Франка. — Львів, 2006. — 20 с.

18. Арутюнов Ю. А. Финансовый менеджмент : учеб. пособие. — 2-е изд., стер. — М.: КНОРУС, 2007. — 312 с.

19. Зелгавилс И. В. Финансы предприятий: Учебное пособие. — М.: ООО «ВИТ + РЭМ», 2002. — 352 с.

Надійшла 27.12.2008 р.

УДК 658.1 (477)

Ю. М. МАНУЙЛОВИЧ

Хмельницький національний університет

ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ ОБОРОТНИМИ ЗАСОБАМИ ПІДПРИЄМСТВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ ФУНКЦІОНУВАННЯ

Розглянуто економічну сутність формування оборотних засобів та особливості їх управління на прикладі ТОВ «Плюс» в м. Шостка Сумської обл. Особливу увагу приділено новітнім шляхам покращення ефективності використання оборотних засобів на підприємствах інноваційного розвитку економічних відносин.

There has been considered the economic gist of the circulating assets formation and the peculiarities of their management on the example of the «Plus» Ltd in Shostka of Sumy region. Special attention has been paid to the up-to-date ways of the efficiency improvement of the circulating assets application on the enterprises of the economic relationships innovative development.

Вступ. В сучасних умовах конкурентного ринку ефективно управління основними економічними процесами: формуванням та використанням оборотних засобів в оперативній діяльності вирішує ряд питань стратегічного розвитку підприємства і забезпечує кінцеві результати господарської діяльності. Більшість вітчизняних підприємств не витримують жорстокої конкуренції, не досягають високого рівня доходності через нестачу обігових коштів, потоків оборотних засобів. Проблема оцінки рівня забезпеченості підприємств оборотними засобами, джерел їх фінансування, визначення ефективності використання та їх якісного нормування дуже складна та актуальна з позиції прийняття стратегічних управлінських рішень на кожному підприємстві.

Значення оборотних засобів в контексті їх ролі в доходності підприємств досліджували в своїх працях А. Сміт, Д. Рікардо, К. Маркс.

Значний вклад у визначення стратегії використання оборотних засобів зробили вітчизняні та зарубіжні економісти В.Т. Андрійчук [1], Г.Ф. Білоусенко, Ю. Брігхем, Л.А. Демчук, Я.Н. Кагнер, Н.С. Лисиціан, А.М. Мороз [2], М.З. Пізенгольц, Д.В. Полозенко, П. Ревентлоу та інші.

На наш погляд, методичні та практичні питання управління процесами формування й раціонального використання оборотних засобів не повною мірою досліджені і потребують сучасного переосмислення та внеску нових пропозицій.

Отже, основною метою даної статті є розробка пропозицій щодо усунення проблем формування й ефективного використання оборотних засобів підприємств.

Результати дослідження. Підходячи до розгляду основних проблем слід визначитись з розумінням поняття «оборотні кошти». Так А. В. Шегда, наприклад, розглядає оборотні кошти, як сукупність коштів, що забезпечують поточну діяльність підприємства у сфері виробництва та у сфері обігу [1 – 3].

Більшість економістів визначають категорію оборотних засобів, як грошовий вираз сукупності

оборотних фондів і фондів обігу.

Як показав аналіз літературних джерел, суперечності виникають з приводу того, що оборотні активи поділяють на дві частини – оборотні виробничі фонди і фонди обігу, а не розглядають як єдину економічну категорію. Таким чином, вивчення оборотних засобів передбачає розгляд оборотних фондів і фондів обігу.

Отже, оборотні засоби не витрачаються, не споживаються, а авансуються і повертаються підприємству у процесі реалізації продукції. Цю думку підтримує багато сучасних економістів і провідних фінансистів. П. Лайко зазначає: «Момент авансування являє собою одну із суттєвих і відмінних рис оборотних засобів, оскільки він відіграє важливу роль при встановленні їх економічних обмежень [4].

Ритмічність, злагодженість і висока результативність роботи підприємства багато в чому залежать від його забезпеченості оборотними засобами. Так, нестача засобів, що авансуються на придбання матеріальних запасів, може привести до скорочення виробництва, невиконання виробничої програми.

Формування оборотних засобів будь-якого підприємства пов'язане з трьома основними етапами його функціонування:

I етап – це процес початкового формування оборотних засобів (створення власного оборотного капіталу). Сформовані на цьому етапі оборотні засоби визначають потребу в так званому стартовому капіталі, рівень його ліквідності, швидкість обороту тощо.

II етап – це етап поповнення власного оборотного капіталу для підтримки безперервного процесу кругообороту. Цей етап формування оборотних засобів можна розглядати як постійний процес функціонування підприємства.

III етап – це здійснення операційної діяльності та проведення її диверсифікації, шляхом формування нових структурних одиниць тощо, за умов високої і зростаючої ринкової вартості підприємства.

Але для усіх етапів функціонування підприємства має діяти єдине правило: формуванню оборотних засобів має надаватися цілеспрямований характер з метою задоволення потреби в окремих видах та оптимізації їх складу, структури і джерел фінансування для забезпечення умов ефективної діяльності підприємства.

У країнах з розвинутою ринковою економікою процес виробництва зупиняється тоді, коли фінансові джерела формування оборотних засобів підприємства. Від раціонального формування оборотних засобів залежить не тільки платоспроможність підприємства, а й ефективність усієї його господарської діяльності.

Управління оборотними засобами являє собою комплекс заходів, що спрямовані на забезпечення умов оптимізації та безперервності процесу їх обороту, формування достатнього їх обсягу, раціональної структури й ефективної організації їх використання.

Політика управління використанням оборотних засобів ТОВ «Плюс» базується на системі коефіцієнтів ліквідності оборотних активів, нормативах власних оборотних активів, терміну операційного циклу в цілому та окремих його складових та системі нормативів швидкості обороту окремих видів оборотних засобів.

Оскільки на досліджуваному підприємстві оборотні засоби використовуються у великому обсязі, у межах системи управління розробляється самостійна політика управління оборотними засобами у матеріальній та у грошовій формі, адже існує істотна різниця в меті і характері їх використання.

У розрізі цих груп оборотних засобів конкретизуються показники ефективності їх використання та основні чинники, що впливають на їх організацію на підприємстві.

Так, управління матеріальними оборотними засобами та формування системи показників їх ефективного використання будується на дослідженні основних факторів, які безпосередньо пов'язані зі сферою виробництва. До таких факторів відносяться: обсяги операційної діяльності, наявність асортименту продукції, складові елементи сировини, що використовуються, характер технологічного процесу, частота надходження сировини і матеріалів, кількість структурних підрозділів, що забезпечують здійснення виробничого процесу, рівень попиту на вироблену продукцію тощо.

Принцип ефективності управління матеріальними оборотними засобами реалізується за допомогою широкого комплексу заходів щодо мінімізації втрат при їх зберіганні, максимального включення в операційний процес, раціональної організації їх руху.

Тому в системі показників ефективності використання матеріальних оборотних засобів ТОВ «Плюс» доцільно також розглянути такі їх характеристики як матеріаломісткість, матеріаловіддача, ритмічність інвестування оборотних коштів у матеріальні оборотні ресурси.

Коефіцієнт ритмічності інвестування оборотних коштів у матеріальні оборотні ресурси характеризує кількість натуральних одиниць виміру матеріального ресурсу (тонн, штук, літрів тощо) в інтервалі часу, що необхідний для його руху в процесі операційного циклу і, якщо застосовується, то в основному для оцінки ритмічності надходження сировини з меншим згладжуванням сезонності. Розрахунок цього показника забезпечує контроль за синхронним рухом окремих елементів оборотних засобів, тому в рахунок ритмічного інвестування коштів зараховується придбання матеріальних оборотних засобів у межах плану-графіку.

Управління оборотними засобами у грошовій формі потребує дослідження й прогнозування змін

надходження та витрачання окремих їх елементів часу під впливом сезонних коливань потреби у фінансових ресурсах на підприємстві протягом року з метою забезпечення постійної платоспроможності і запобігання втрати реальної їх вартості.

Пріоритетність цієї мети визначається тим, що ні великий розмір матеріальних оборотних засобів чи власного капіталу, ні високий рівень їх рентабельності не страхують підприємство від банкрутства, якщо в передбачений строк воно не розрахується за своїми зобов'язаннями через нестачу грошових оборотних засобів (тобто недостатній рівень абсолютної ліквідності оборотних активів).

ТОВ «Плюс» нині використовує оборотні засоби в грошовій формі з низьким рівнем ефективності. Про це свідчать як результати проведеного аналізу, так і показники оцінки ефективності інвестування засобів у дебіторську заборгованість. Період інкасації дебіторської заборгованості у 2006 році становив 34 дні, а у 2007 досягає 48 днів, що свідчить про погано налагоджену роботу з покупцями. Зі збільшенням періоду інкасації дебіторської заборгованості збільшується ризик інвестування засобів та неповернення покупцями боргу, що в свою чергу уповільнює фінансовий та операційний цикл досліджуваного підприємства.

Отже, ситуація, що складається на ТОВ «Плюс» спонукає до формування стійких комерційних зв'язків, вигідних умов надання товарного кредиту, своєчасних форм рефінансування дебіторської заборгованості. Це дозволить позбутися надмірної іммобілізації фінансових ресурсів, уникнути зниження платоспроможності товариства, додаткових витрат по стягненню боргів, уповільнення фінансового й операційного циклів.

Можна зробити висновок, що політика управління оборотними засобами підприємства передбачає формування системи цільових показників на основі аналізу ефективності використання оборотних засобів. Саме це забезпечує розвиток діяльності підприємства, його фінансову стійкість і платоспроможність на сучасному етапі. Разом з тим спостерігається поступове зниження ефективності використання оборотних засобів та незбалансованість їх структури у зв'язку з дуже слабо налагодженою на підприємстві системою планування та нормування оборотних засобів.

Вважаємо пріоритетною межею агресивного типу кредитної політики є максимізація додаткового прибутку за рахунок розширення обсягів реалізації продукції у кредит, що супроводжується високим рівнем ризику. Механізмом реалізації політики такого типу є поширення кредиту на ризикові групи покупців, збільшення періоду надання кредиту та його розміру, зниження вартості кредиту до мінімального розміру, надання можливостей пролонгування кредиту.

Для ефективного управління оборотними засоби на цьому етапі кругообігу слід мати на увазі, що консервативний тип кредитної політики негативно впливає на приріст обсягів операційної діяльності та формування стійких комерційних зв'язків з контрагентами. Водночас агресивний тип кредитної політики зумовлює додаткове відволікання засобів у дебіторську заборгованість, знижує рівень платоспроможності й ефективність використання оборотних засобів за рахунок значного збільшення витрат по стягненню боргів і втрат їх фактичної вартості під впливом інфляційних процесів.

Важливим напрямком раціонального використання оборотних засобів на цій стадії кругообороту є розробка системи умов реалізації продукції в кредит: кредитний період, кредитний ліміт, вартість надання кредиту, штрафні санкції за прострочку виконання зобов'язань покупцями.

Саме це дозволяє підвищити ефективність оборотних засобів, інвестованих у дебіторську заборгованість за допомогою нейтралізації ризику несвоєчасного її повернення і негативних наслідків у випадку втрати частини оборотного капіталу.

Ефективність використання оборотних засобів у грошовій формі безпосередньо залежить від кредитного періоду. Так, період надання кредиту характеризує термін відстрочки платежу за реалізовану покупцеві продукцію.

Збільшення строку надання кредиту стимулює обсяги реалізації продукції, але, водночас, призводить до збільшення суми коштів, інвестованих у дебіторську заборгованість, і збільшення періоду фінансового циклу. Отже, встановлюючи кредитний термін, необхідно оцінювати його вплив на результати використання оборотних засобів.

Фактором, що визначає ефективність використання оборотних засобів через рівень припустимого ризику, є кредитний ліміт. Він характеризує максимальну суму заборгованості покупця за надану йому в кредит продукцію. Розмір наданого кредиту є іммобілізованими з кругообороту оборотними засобами, встановлюється з урахуванням типу кредитної політики, фінансових можливостей підприємства тощо.

В процесі управління коштами на підприємстві мають плануватися заходи щодо мінімізації рівня втрати при їх зберіганні та проти інфляційний захист. На іноземних підприємствах досить поширеною практикою є узгодження умов поточного зберігання залишку коштів з виплатою депозитного відсотка, наприклад шляхом відкриття контокорентного рахунку в банку, що здійснює обслуговування поточного рахунку. ТОВ «Плюс» не практикує такого способу.

Розмір залишку грошових активів визначає можливість підприємства негайно розрахуватися за власними фінансовими зобов'язаннями та впливає на тривалість операційного циклу. Нестача коштів або, навпаки, тимчасове їх накопичення на розрахунковому рахунку у зв'язку із специфікою функціонування

оборотних засобів призводить до розбалансування руху матеріальних і фінансових коштів, їх десинхронізації у часу. Зокрема, при надмірному обсязі оборотних засобів у матеріальній формі на підприємстві в окремі періоди може відчуватися нестача коштів. Тому дуже важливим з точки зору ефективності використання оборотних засобів є прискорення залучення грошових оборотних засобів на короткостроковий період як з внутрішніх, так і з зовнішніх джерел [1].

Прискорення залучення грошових оборотних засобів із внутрішніх джерел на підприємстві можна досягти за допомогою таких заходів:

- 1) збільшення розміру цінних знижок за готівку по реалізованій продукції;
- 2) забезпечення часткової чи повної попередньої оплати за вироблену продукцію;
- 3) скорочення терміну надання товарного кредиту покупцям;
- 4) реалізація продукції через мережу власних фірмових магазинів;
- 5) прискорення інкасації простроченої дебіторської заборгованості;
- 6) прискорення інкасації платіжних документів покупців продукції (часу знаходження в дорозі, в процесі реєстрації, зарахування грошових засобів на розрахунковий рахунок тощо).

Операційна діяльність будь-якого підприємства та отримані від неї фінансові результати у тісному взаємозв'язку з рухом оборотних засобів, при чому не тільки у вигляді їх знаходження і витрачання, а й трансформації однієї форми в іншу. Темпи розвитку операційної діяльності, збалансованість обсягів і збуту продукції, фінансова стійкість підприємства залежать від синхронізації цього руху різних видів оборотних засобів за формами, обсягами, у часі.

Протягом тривалого історичного періоду значна кількість наукових праць була присвячена спробам встановити зміст, сутність і функції категорії оборотних засобів. Але на сьогодні так і не існує єдиної думки з приводу трактування даного поняття. З позиції автора, під оборотними засобами слід розуміти частину оборотних активів підприємства, що авансована для участі в операційному циклі, і в сфері виробництва набуває матеріальних форм операційних оборотних активів, а в сфері обігу – грошової форми операційних оборотних активів.

Ефективне управління оборотними засобами в різних їх формах забезпечує як фінансову, так і технологічну рівновагу підприємства у процесі його стратегічного розвитку. Характер використання оборотних засобів у матеріальній і грошовій формах мають істотні відмінності. Тому залежно від форми їх функціонування визначається система пріоритетних показників, що найбільш об'єктивно характеризують ефективність використання оборотних засобів.

Вивільнена частина оборотних засобів в операційному процесі внаслідок підвищення ефективності їх використання може використовуватись підприємством як додатковий інвестиційний ресурс, що формується із внутрішніх джерел.

Удосконалення ж процесу формування власних оборотних коштів можливе за рахунок впровадження систем якісного планування та нормування оборотних засобів. Важливим моментом у нормуванні є об'єктивний розрахунок індивідуальних нормативів. Основними вимогами до методики нормування повинні бути: об'єктивне визначення нормативів, доступність у використанні, мінімальна трудомісткість розрахунків нормативів.

Висновки. Проведене дослідження надало можливість виявлення додаткових шляхів підвищення ефективності використання оборотних засобів підприємства, головним чином, шляхом скорочення тривалості циклу обороту на кожному етапі їх трансформації. Так, основними напрямками покращання використання оборотних засобів можуть стати оптимізація загального обсягу та структури виробничих запасів, мінімізація витрат щодо їх обслуговування і зберігання, забезпечення своєчасної інкасації дебіторської заборгованості, розробка кредитної політики по відношенню до покупців, спрямована на розширення обсягів реалізації продукції, підвищення платоспроможності підприємств за рахунок оптимізації залишків оборотних засобів у грошовій формі та нейтралізації ризиків їх використання.

Література

1. Біла О. Г. Робочий капітал – передумова поточної ліквідності підприємств // Фінанси України. – 2003. – № 10. – С. 56 – 61.
2. Бондар Н. Економіка підприємства: Навч. посіб – К.: Вид-во А.С.К., 2004. – 400 с.
3. Економіка підприємства: Підручник / За ред. А. В. Шегди. – К.: Знання, 2006. – 614 с.
4. Ізмайлова К. В. Аналіз джерел формування активів // Фінанси України. – 2005. – № 8. – С. 67 – 74.
5. Лиса О. В. Методичні питання нормування оборотного капіталу підприємства // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія: фінанси і кредит. – 2006. – № 1. – С. 73 – 76.
6. Лиса О. В. Особливості визначення потреби підприємства в оборотному капіталі // Економіка: проблеми теорії та практики: Збірник наукових праць: Т. III. – Д.: ДНУ, 2006. – Вип. 217. – С. 598 – 603.
7. Хліпальська В. Вплив оцінки вартості засобів оборотного капіталу на фінансові результати підприємства // Бухгалтерський облік і аудит. – 2002. – № 6. – С. 30 – 38.

Надійшла 04.01.2009 р.